

Orožje in bojna oprema iz dobe vitezov in najemnikov

Tomaž Nabergoj

»Jeklo, železo, kopje, nož in meč v roki mojega sovražnika naj se me danes izognejo. Da me ne bodo mogli ne zabosti ne porezati! Ti naj mi danes tako malo škodujejo, kakor naši Gospe pri njeni nežni deviškosti.« Tako med drugim pravi zagovor orožja, zapisan v osebem molitveniku iz 15. stoletja, ki ga hrani Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani.¹ Rokopis je zanimiv zato, ker omenja različne vrste poznosrednjeveškega orožja, hkrati pa izraža odnos do orožja in osebno pobožnost, ki so jo zunaj liturgije imeli ljudje tiste dobe.

Podobno velja za orožje in bojno opremo, ki sta bila odkrita na dnu Ljubljanice in izhajata iz visokega in poznega srednjega veka ter z začetka novega veka. Za to obdobje fevdalne družbe, približno od 11. do konca 16. stoletja, je v vojnem in vojaškem pogledu značilen pojav viteštva ter v poznem srednjem in zgodnjem novem veku najemništva (sl. 150). Na podlagi pisnih virov pa med oborožence ne moremo šteti le vitezov in gospodov, ki so bili oboroženi zaradi svojega rodu oziroma stanu, ministerialov in navadnih vojakov nižjega ranga, npr. v grajskih posadkah, ter poklicnih najemnikov, ki so se doma in na tujem borili za plačilo. Orožje so vsaj občasno uporabljali tudi drugi: prebivalci mest in trgov pa celo kmetje, če ne omenjamo razbojnikov, tihotapcev in rabljev. Meščani so se oborožili kot

člani mestnih straž ali branitelji mestnih obzidij, kmetje bodisi kot tako imenovana »črna vojska« v bojih proti Turkom bodisi kot uporniki v kmečkih puntih. In orožje je bilo razen za bojevanje v bitki, na turnirju in pri urjenju veščin namenjeno tudi za osebno varnost, za lov, za parado; lahko je bilo statusni znak, npr. sodniški meč, lahko sestavni del noše. Glede tega so bile družbene norme in običaji razmeroma strogi, odvisno pač od posameznega družbenega sloja in obdobja.

Orožje je bilo raznovrstno po materialu in obliki, namenjeno je bilo za boj na blizu ali daleč, peš ali na konju (za kar sta bili potrebni konjska in konjeniška oprema); hkrati z njim se je razvijala zaščitna bojna oprema. Bilo je hladno ali ognjeno – postopna uvedba smodnika in strelnega orožja že v 14., posebno pa v 15. stoletju je skupaj z novo vojaško ureditvijo prinesla bistvene spremembe: stara, težko oklepljena viteška fevdalna konjenica se je morala dokončno umakniti najemniški vojski, ki je vključevala pehoto, preobraženo konjenico in predvsem topništvo (sl. 151). Razvile so se nove taktike, tehnike in strategije bojevanja. Te dokumentirajo nekatere nove vrste orožja, najdene tudi v Ljubljani, posebno orožje na drogu (kat. 95 in 106), dolgi oziroma »bojni« noži (kat. 102, 103) in seveda strelno orožje, predvsem napenjalniki pištol (kat. 128). Časovna

Slika 150. Skupina vojakov iz 15. stoletja.⁶

določitev je le za posamezne vrste orožja in bojne opreme natančnejša, za večino pa dokaj splošna, največkrat na stoletje ali njegovo polovico.

Pomembno je tudi vedeti, kje so bili posamezni predmeti izdelani, kdo jih je mogel ali smel uporabljati in kakšen odnos je imel do njih. Za znake in napise na orožju, posebno mečih kot značilnih nadregionalno razširjenih izdelkih, na primer velja, da nekateri označujejo izdelovalca oziroma delavnico (npr. volk kot znak delavnice v nemškem Passauu; sl. 131f; kat. 107 levo),² nekateri pa kot simbolna znamenja oziroma kot kratice besed z zavetnim pomenom razkrivajo miselnost posameznika in skupnosti, utemeljeno v krščanstvu pa tudi v splošni srednjeveški družbi in kulturi. Posebnost je kabalistična formula *AGLA* s pomenom »*Večno si mogočen, Gospod*« (sl. 131f; kat. 107 levo).³ Med znaki je lahko razumljiv predvsem križ (sl. 131h; kat. 94), skrivnostnejši sta riba na eni strani rezila in njeno okostje na drugi strani (sl. 131p; kat. 107 desno); morebi-

ti simbol dvojnosti, ki se kaže tudi v dveh ostrinah meča in lahko predstavlja dobro in zlo, Božjo pravičnost in kaznovanje, življenje in smrt.

Končno je treba vrsto, količino in razprostranjenost orožja, bojne ter konjeniške in konjske opreme presojati v okviru zgodovinskih dogajanj na tem jugovzhodnem območju tedanje nemške države. To velja za območje Ljubljane in njenih pritokov od Vrhnike do Ljubljane, pa tudi širše na Kranjskem ter seveda nadregionalno, upoštevajoč pomemben strateški položaj Ljubljane in Ljubljanice. Tako npr. kronika Eberharta Windeckeja iz začetka 15. stoletja omenja bojni pohod vojske kralja Sigismunda Luksemburškega z Ogrskega čez slovenske dežele prek Ljubljane proti Furlaniji leta 1412. Kakor poroča Windecke, kraljeve vojske niso hoteli spustiti v Ljubljano (bila je namreč pod nasprotno, habsburško oblastjo), imel pa je Sigismund kakih 40.000 mož, ki so vdrli v predmestje in nato šli ob Ljubljani proti Krasu in naprej v Furlanijo.⁴ Za kakršno

Slika 151. Vojak iz 15. stoletja -
rekonstruirana podoba.⁷

Slika 152. Meč z glavičem tipa Sempach (sl. 131m, kat. 98), tretja tretjina 14. ali začetek 15. stoletja.

Takšni meči so značilni za čas bitke pri Sempachu v Švici leta 1386, v kateri je švicarska pehota porazila avstrijske viteze. Po Oakeshottu so okvirno datirani v čas od ok. 1360 do 1420.⁸

koli trdnjšo, ne zgolj hipotetično povezavo tega pohoda z enim ali dvema mečema iz tiste dobe, ki sta bila najdena v Ljubljani, ni prav nobenega zgodovinsko utemeljenega dokaza.

Najpomembnejša skupina orožja iz Ljubljane so prav meči (sl. 152; kat. 94, 97, 98, 107, 108). Od skupaj 32 mečev iz obdobja od 12. do 15. stoletja, kolikor jih po naših podatkih hranijo slovenske javne muzejske zbirke, jih 22 izhaja iz Ljubljane, pri desetih pa je najdišče znano le še za tri. Zaradi svojih odličnih bojnih lastnosti – napadalno in hkrati obrambno orožje – je meč v srednjem veku postal celo eden izmed najizrazitejših simbolov moči oziroma oblasti. Uporabljal se je kot vladarska insignija, znak sodne oblasti, sestavni del obreda povitezenja in – skupaj z ostrogami kot konjeniško opremo – najznačilnejše orožje viteza. Po drugi strani zbirka mečev iz Ljubljane z oblikami in značilnostmi glavnih sestavnih delov meča – rezila in ročajnega dela z branikom, držajem in ročajnim

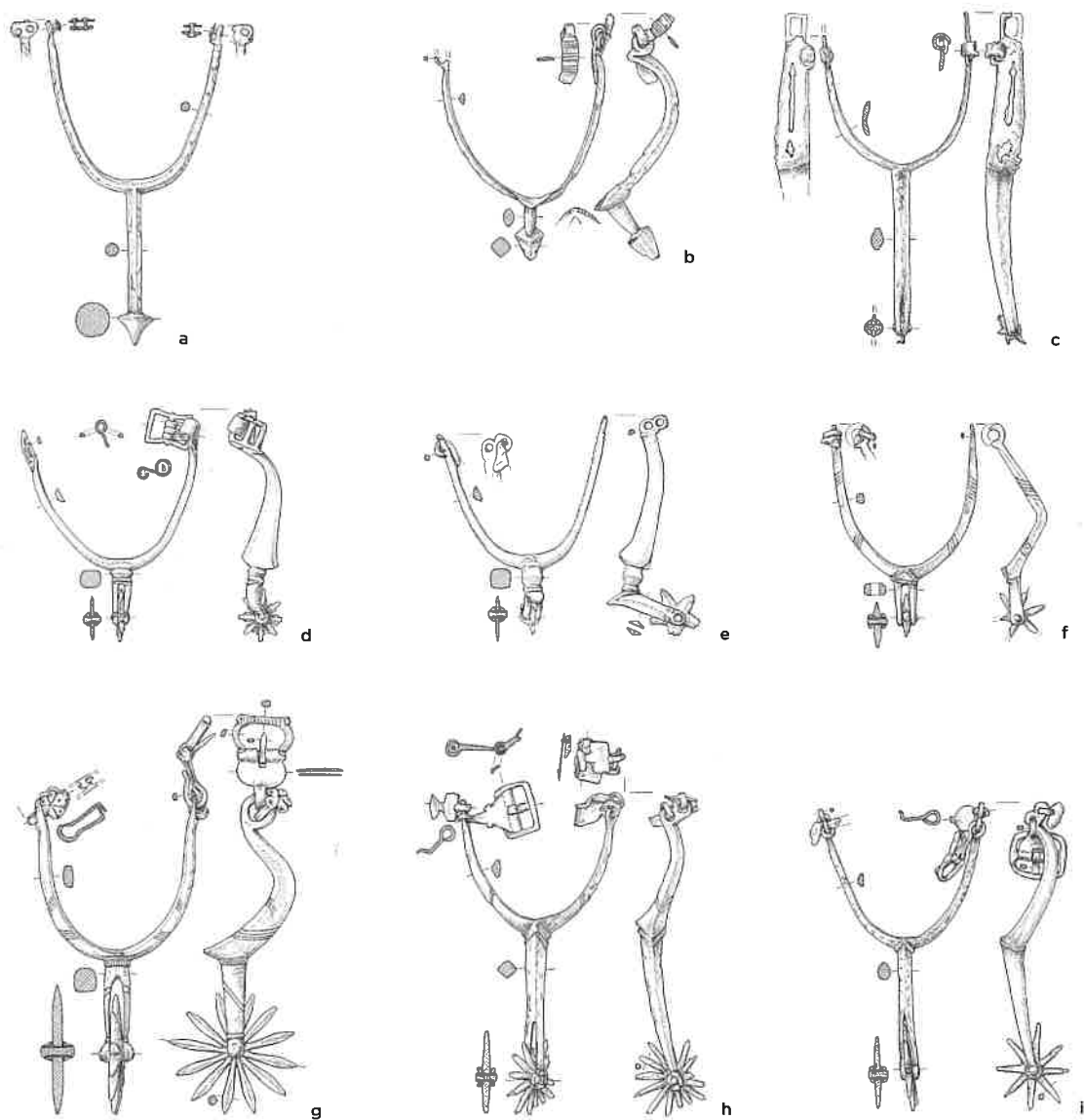
glavičem – dokumentira razvoj tega orožja in vzporedno tudi bojne opreme, posebno oklepov.

Za viteze in gospode je bil meč glavno, a ne edino orožje. Za boj na blizu so imeli bodalo (kat. 98), po viteškem kodeksu pa je kot tretje viteško orožje veljala sulica na dolgem držaju za napad na konju. Razen teh so bila posebno v poznem srednjem veku in pozneje v uporabi še številna druga orožja za sekanje, udarjanje in bodenje, npr. bojne sekire, kiji in kladiva (kat. 94, 104), ki pa so jih ob koncu srednjega veka včasih vzeli v roke tudi vitezi. Učinkoviti strelni orožji, ki sta zmogli prebiti oklep, sta bila lok in samostrel. Dokumentirajo ju puščične osti (kat. 96, 101), nekatere namenjene posebej za lov. Od samostrel, ki so jih glede na način napenjanja poznali več vrst, sta se ohranila prožilo (kat. 96) in samostrelno streme (kat. 101).

Konjeniki so za dobro ježo oziroma za ravnotežje in oporo, kadar so se dvignili v sedlu, potrebovali konjeniška stremena (kat. 105), za usmerjanje in spodbadanje konj pa – poleg uzd in žval – tudi ostroge (sl. 153, kat. 94, 100, 105, 150). Konjsko opremo so sestavljale predvsem podkve, datirane od visokega srednjega veka (kat. 100) naprej in najdene posamično, lahko pa tudi sprijete kot majhen tovor skupaj s podkovskimi žebli, ki je po nesreči padel v reko (kat. 105). Čiščenju konjeve kože oziroma dlake je bilo namenjeno konjsko čohalo (kat. 105).

Vojaški najemniki, pripadniki mestnih straž in obrambnih posadk ter oboroženi hlapci so ob koncu srednjega in v začetku novega veka imeli še drugačno orožje. Od hladnega naj omenimo bojne sekire, sicer precej podobne obrtniškim (kat. 139), in dolge nože (kat. 95, 102, 103, 127), orožje na drogu, predvsem bojne osti (kat. 95) in tako imenovano furlansko sulico (*spetum*, kat. 106). Posebnost sta sulični osti z luknjicama na spodnji strani lista rezila (kat. 106). Med strelnim orožjem, pri katerem samostrele spet dokazujejo puščične osti (kat. 101), se je pojavilo še ognjeno: mehanizem za pištolo z ohranjenim kresilnim kamenčkom in napenjalniki za tak mehanizem na kolesce (kat. 128). Kot izjemen primerek zaščitne opreme pa se je ohranil tako imenovani železni klobuk, značilna čelada najemnikov (kat. 95).⁵

Oris orožja in bojne opreme iz dobe vitezov in najemnikov pa ni sklenjen, če v njem ne omenimo tudi kmetov. Kakor kažejo upodobitve iz druge

Slika 153. Skupina srednjeveških in zgodnjenovoveških ostrog. Ostroge iz Ljubljaniče so značilne za visoki srednji vek (ostrogi s trnom a, b, kat. 100), pa tudi za pozni srednji vek (ostroge s kolescem, c, f-i, kat. 94, 100) in poznejši čas (d-e, kat. 105), pogosto so okrašene.⁹

polovice 15. in iz 16. stoletja, so ti poleg različnega orožja, ki so ga v sili naredili sami ali ga prilagodili iz poljedelskega orodja, nosili tudi dolge nože in tako imenovane kmečke nože (kat. 119, 127). Časi so bili pač hudi: dedni sovrag Turek je stalno napadal in plenil, gospoda je neusmiljeno pritiskala in treba se je bilo boriti za »staro pravdo«. Likovne upodobitve treh redov srednjeveške družbe, od katerih eni molijo, drugi se vojskujejo in tretji delajo, so bile ob koncu srednjega in na pragu novega veka le še idealna slika neke minule evropske družbe. ■

Opombe

- 1 Javor Briški 1995, 144–145.
- 2 Prim. Schmid 1902–1905 in Schmid 1918–1920.
- 3 Nabergoj 2002.
- 4 Altmann 1893, 10–11: »wol 40tusent werlicher man / .../. do brochent sie die vorstat abe und zugent der nehsten stat und dem wasser, das Leibach heisset« ...
- 5 Prim. Lazar 2007.
- 6 Slika I. Rehar, predloga T. Lazar in T. Nabergoj.
- 7 Izdelava T. Lazar in J. Tavčar.
- 8 Prim. Oakeshott 1987.
- 9 Risba D. Knific Lunder in I. Murgelj.